

A G G I O R N A M E N T O

Serie Opstaan en verdergaan

De verhalen die we deze veertigdagentijd hier hebben gelezen hadden alle de bedoeling stil te staan bij 'hobbels': bij moeilijkheden die de weg van mensen naar elkaar en naar een goede samenleving onbegaanbaar lijken te maken. Het ging over woestijn, slavernij, doodslag, bedrog, zelfbedrog ook. De lezing van vandaag over Jezus die als koning wordt binnengehaald in Jeruzalem, en de getuigenis vol bewondering over Jezus van Mohamed in de Koran, lijken daar in eerste instantie niet zo bij aan te sluiten. Toch schuilt er juist in de manier waarop Jezus door volgelingen en bewonderaars gehuldigd wordt één van de grootste 'hobbels' waarmee de vrede in onze samenlevingen de eeuwen door bedreigd is. De namen, de titels waarmee Jezus al bij zijn intocht in Jeruzalem, maar vooral na zijn dood gehuldigd is - Jezus de koning, Jezus Messias, Jezus de Zoon van God, en zelfs Jezus God - hebben vaak meer kwaad gedaan dan het goed dat er mee bedoeld werd. Met Jezus' boodschap van menslievendheid is natuurlijk niets mis, daar is iedereen, gelovig, niet-gelovig of wat dan ook, het mee eens. 'Ben niet angstig, heb lief', zei hij steeds weer: wees zuiver van hart, rechtvaardig, barmhartig, sticht vrede: liefde is sterker dan lijden, sterker zelfs dan de dood. Voor die levenskeuze, de evangelische traditie waarin wij nog altijd staan, kun je alleen maar eerbied voelen, en bescheidenheid. De moeilijkheden - de 'hobbels' - draaien altijd weer om de leerstellingen die er rond die blijde boodschap ontstaan zijn. Dat was al duidelijk in de tijd waarin de evangeliën geschreven werden, zo'n dertig tot vijftig jaar na Jezus' dood, toen hij als verrezen Messias vereerd werd. Dat vonden veel Joden te veel eer voor de profeet uit Nazareth. De Jezus aanhangers moesten zich tegen hun zin van het officiële Jodendom en haar rijke traditie afscheiden. Voortaan waren er twee monotheïstische godsdiensten rond de Middellandse zee. Het Jodendom was de eerste geweest, nu was er ook het Christendom. Mohamed zal zes eeuwen later de derde zijn. Hij kent de Joden en hun Bijbel, hij kent de Christenen en hun evangelie, en verwijst in de Koran vaak met eerbied en instemming terug naar verhalen over Noach, Abraham, Mozes en ook over Jezus. Hij wilde met zijn godsdienst boven het oude tweespalt tussen Joden en Christenen uitstijgen. In de eeuwen daarvoor hadden Christenen aan het evangelie een steeds verder reikende uitleg gegeven. Ze zijn tenslotte een Drie-ene God gaan verkondigen waarvan Jezus de tweede persoon is. Maar Jezus met God gelijkstellen was voor Mohamed een even onverdragelijk idee als het voor Joden was om in hem hun Messias te zien, de vervuller van Gods beloften aan Abraham, Mozes en David.

In die geschiedenis staan wij nog steeds. 'Agnus Dei qui tollis peccata mundi': 'Lam Gods dat de zonden der wereld wegneemt', zingen wij, Christenen, sinds eeuwen: prachtige poëzie over Jezus, maar laat het vooral poëzie, beeldspraak blijven, en ons niet doen denken dat één mens, één profetisch, zelfeloos mens, de hele wereld van zonde verlost heeft. Er zijn meer profeten, meer zelfeloze mensen geweest die de mensheid de weg gewezen hebben. Ook andere godsdiensten zien uit naar het Godswonder, het Rijk van vrede op aarde waar het evangelie over spreekt. Gods mysterie kan ook anders verkondigd worden. Veel Christelijke theologen en ook kerkleiders spreken vandaag de dag dan ook aarzelender, bescheidener over God. Ze luisteren met meer echte aandacht naar wat Jodendom, Islam, Boeddhisme, hindoeïsme en ook mensen zonder religie te verkondigen hebben. Paus Franciscus reisde deze maand naar Irak waar hij niet alleen Christenen maar ook de wijze en respect afdwingende Sjiietische groot-ayatolla Ali al-Sistani ontmoet heeft. Ook Franciscus weet dat Jezus Messias niet de enige Godsgezant is die licht en levensmoed is komen brengen in Gods schepping. Veel christelijke theologen zijn de laatste tientallen jaren bezig om in de oude, eerbiedwaardige leer over Gods Menswording en over de Drie-eenheid de evangelische poëzie terug te vinden waaruit ze ontstaan is. Theologie moet voor alles poëzie blijven, dat wil zeggen taal die de weg wijst, ons licht schenkt maar geen zekerheid biedt. De grote theoloog Karl Rahner vergeleek leerstellingen - dogma's - met lantaarnpalen: lichtbronnen waaraan je je 's nachts kunt oriënteren, of vastklampen als je dronken bent, en die in het duister soms een weg kunnen wijzen. Het evangelie daarentegen straalt in het volle daglicht openheid van denken, van leven uit: 'Ben niet angstig, heb lief! De vraag: 'Wie is Jezus voor jou, voor ons?' krijgt tegenwoordig dan ook een ander, minder leerstellig antwoord.

Paus Franciscus heeft een geliefde voorganger gehad, zo'n zestig jaar geleden, Johannes XXIII, van wie wij het woord 'aggiornamento' - bij de tijd brengen - hebben geleerd. Johannes heeft destijds het Tweede Vaticaans Concilie bijeengeroepen dat velen heeft doen hopen dat er een andere, meer evangelische geïnspireerde Kerk zou komen. Dat Concilie was ook voor het eerst niet alleen een rooms-katholieke aangelegenheid. Vertegenwoordigers van orthodoxe kerken, en lutheranen, calvinisten en anglicanen waren door Johannes gevraagd mee te denken en te overleggen. Het is een van de hoopvolle momenten in mijn jeugd geweest. Die hoop is niet vervuld. Johannes is te vroeg gestorven en zijn opvolgers waren minder verlicht, minder geïnspireerd. Bij de tijd brengen was er niet meer bij, hoogstens op de lange baan schuiven, een heel lange baan want we bevinden er ons nog steeds op. Gelukkig voor ons ontstonden toen wel op veel plaatsen, vaak tegen de stroom in, oecumenische basiskerken, die een eigen weg gingen. Onze Dominicus hier is er één van, al vele jaren.

Waarom is het bij de tijd brengen van Kerk en theologie zo moeilijk? Vooral natuurlijk omdat mensen hun sociale en religieuze ideeën meestal tegelijk met de moedermelk hebben ingedronken. Religie is vaak evenzeer een deel van onszelf als de moedertaal die wij als kind hebben leren spreken. Dat merken wij ook iedere dag aan moslims die hier asiel hebben gekregen. Religie, moraal, vaste gedragspatronen en ingeslepen vooroordelen zijn zo diep in ieder mens verankerd dat er, om daar wijzigingen in aan te brengen, niet alleen veel tijd maar ook heel veel vorming, contacten, invloeden nodig zijn, en dan nog zal de kern van wat wij als kind hebben meegekregen vaak onveranderd in ons natrillen. Ook al ben je eraan voorbij, ze blijven altijd deel uitmaken van je geestelijk bestaan.

Maar toch, de geest is anders in ons gaan spreken. Onze spiritualiteit is een andere geworden: de goede geest en, jammer genoeg, ook de slechte geest die daar steeds opnieuw tegenin gaat, zijn anders in ons bezig dan twintig, dertig jaar geleden. Daarom ook besefte iedereen, kerkelijk en onkerkelijk, gelovig en ongelovig, na de verschrikkelijke Tweede Wereldoorlog dat er velerlei *aggiornamento* nodig was, wilden we de chaos die was achtergebleven kunnen herscheppen. Naast de Verenigde Naties, ontstond destijds ook - en nog wel hier in Amsterdam - de Wereldraad van Christelijke Kerken. Meer dan ooit in de geschiedenis wordt er sedertdien gezocht en gestreefd naar saamhorigheid, samenwerking, en de wonderen van de techniek zijn daarbij een enorme hulpbron: praktisch iedereen in de wereld, rijk en arm, loopt momenteel met een I-of smartphone op zak. Er is meer communicatie, verbinding en dus ook verdiept contact tussen mensen, tussen volkeren en hun religies dan ooit voor mogelijk werd gehouden. Maar daarmee is het gedroomde Koninkrijk van God bepaald nog niet onder ons gekomen. Ondertussen is één grote ontwikkeling ten goede, zeker onder Christenen, wel werkelijkheid aan het worden: wij geloven niet langer dat we de waarheid in pacht hebben. Eeuwen lang hebben we gedacht dat wij de gehele aarde tot ons Christelijk geloof moesten bekeren. Als avontuurlijke jongeman heb ook ik nog, zo'n vijftig jaar geleden gedacht dat ik missionaris moest of wilde worden, maar dat was juist de tijd waarin zendelingen en missionarissen zich meer gingen bezighouden met ontwikkelingshulp dan met prediking, en waarin ook het traditionele gebed voor de bekering van ongelovigen in veel Christelijke Kerken steeds minder klonk. Ook wij hier zingen nog altijd over Jezus die we achterna willen gaan, maar veel van de leer die daar aan vast was gegroeid hebben we achter ons gelaten. Theologie is nu vooral geschiedenis van theologie, een geschiedenis die voortgang moet vinden, met ons mee evolueren. Wij leven niet alleen anders dan onze ouders en voorouders, wij geloven ook anders.

Zo voel ik me, bijvoorbeeld, verwant met de beweging 'Joden voor Jezus' die de grenzen tussen Joden en Christenen laat vervagen, en met de Unitariërs, een kleine Christelijke Kerk die hetzelfde doet door Jezus niet langer als God zelf te beleven. Ik voel me de laatste jaren ook verwant met het mysterie van Barmhartigheid dat moslims zo dierbaar is. Ik ben en blijf Christen, houd van de traditie waarin ik ben opgegroeid, maar weet dat het bestaansmysterie te groot is om in één traditie, één godsdienst te worden ondergebracht. Godsdiensten kunnen en moeten elkaar verrijken en inspireren, niet elkaar in de weg staan. Dat is het *aggiornamento*, het bij de tijd brengen, waar onze tijd om vraagt: zo geven we God, de grote Verborgene, de gelegenheid de toekomst waar te maken die Mozes het land van belofte noemde, die Jezus als Koninkrijk van God verkondigde, en waar Mohammed over sprak als een oord van Barmhartigheid. Wat wij in het Westen op veel plaatsen, ook hier in de Dominicus, in het klein hebben meegemaakt: het ontstaan van oecumenische gemeenten waar het verschil tussen protestant en katholiek praktisch verdwenen is, zouden religieuze gemeenschappen van uiteenlopende tradities de komende eeuw in het groot moeten nastreven. Niemand heeft de waarheid in pacht, en evenmin hoeft iemand ook zijn eigenheid, zijn eigen poëzie op te geven, maar we kunnen als gelovigen samen iets nieuws beginnen. Het is al begonnen, zingen we hier.

Tot slot dit, lieve mensen: we gedenken de komende week het mysterie van lijden en dood van Jezus van Nazareth, het mysterie van lijden en dood van eindeloos velen, vroeger en nu. En we vieren straks opnieuw vol goede, blijde moed dat het leven sterker is dan de dood. Het is een waarheid die ons te boven gaat, die we alleen maar kunnen en willen geloven: maar er is gelukkig ook een waarheid die we niet hoeven te geloven, die we kunnen ervaren en zeker weten, een waarheid die iedere mens die leeft en nadenkt vroeg of laat kan ontdekken, en die Jezus van Nazareth en veel profetische geesten voor en na hem verkondigd hebben. Die waarheid luidt: liefde is het enige dat het leven waardevol en de moeite waard maakt. Alleen de Liefde IS: liefde voor het leven - in jezelf en in de wereld rondom je, liefde voor de mens naast je, liefde voor de mens die jouw hulp nodig heeft, met aan de horizon liefde voor de Levende, de verborgen Oorsprong van dit alles. Alleen liefde, mysterieuze oerkracht van leven, kan ons doen geloven en hopen. De diepzinnigste uitspraak die de theologie ooit over God gedaan heeft is dan ook het woord van de evangelist Johannes: God is Liefde.

Daarom kan ik ook vandaag niet anders eindigen dan met de oproep die hij deed:
Kindertjes, bemint elkander !

Henk Hillenaar

We lezen: Lukas 19 en Koran: Soera 3

Henk Hillenaar is bereikbaar via 'lt@dominicusamsterdam.nl' ('tav Henk Hillenaar').